

Lisa 15. Ainevaldkond Sotsiaalsained

Üldalused

Valdkonnapädevus

Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

1. tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
2. tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
3. austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlikke väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
4. valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
5. aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
6. tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
7. hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht

Ainevaldkonda kuulub kolm õppeainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

õppeaine	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
inimeseõpetus	2	2	2
ajalugu		3	6
ühiskonnaõpetus		1	2

Kooliprogrammis õpetatakse inimeseõpetust III astmes 7. klassis.

Ühiskonnaõpetuse ainet õpetatakse III astmes uue kooliprogrammi järgi 8. ja 9. klassis.

Lihtsustatud õppekava järgi käsitletakse ühiskonnaõpetuse teemasid III astmes ajaloona 9. klassis.

Õppeaine nädalatundide jagunemine kooliastmete sees ja õppesisu klasside kaupa määratakse kindlaks kooli õppekavas arvestusega, et õpitulemused ning kooliastmete lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud oleksid saavutatavad.

Narva Paju Koolis õpib praegu palju õpilasi individuaalprogrammide järgi. Need on õpilased, kellel on erivajadused, ja õpilased, kes on saanud teistest riikidest. Erivajadustega õpilaste õppe planeerimisel, õpetamisel ja hindamisel võetakse arvesse Rajaleidja soovitusi.

Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaallainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaallainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse- tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaallainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärge, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaallainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaallainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

Valdkonnaüleline lõiming üldpädevuste arengu toetamine ja õppekava läbivate teemade käsitlemine

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaüleselt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel. Narva Paju koolis on süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel.

Üldpädevuste kujundamine ning läbivate teemade käsitlemise ja lõimingu korraldamise põhimõtted määratakse kooli õppekava üldosas ja rakendamine täpsustatakse valdkonnakavas.

Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

1. lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuse rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
2. arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
3. taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;
4. arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutest;
5. võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
6. kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
7. rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
8. rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
9. võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitlus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid.

Kõigis sotsiaalainetes käsitletakse lisaks põhiteemadele ka muutusi ühiskonnas ning tuuakse uuringu ilmastamiseks näiteid ümbritsevast maailmast.

Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimedele, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppeeesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväarsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemist, seoste loomist ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistevõttes osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

Praegu õpib koolis palju õpilasi individuaalprogrammide järgi. Need on koostatud, võttes arvesse lapse individuaalseid eripärasid ja Rajaleidja soovitusi. Sotsiaallainetes luuakse ka nendele õpilastele individuaalsed õppekavad.

Need on programmid riikliku õppekava (RÕK) ja lihtsustatud õppekava (LÕK) alusel. Lisaks on sotsiaalainete teadmised esitatud õpilastele, kes õpivad toimetuleku õppekava (TÕK) järgi - ainekava elu- ja toimetulekuõppe jaoks. Nende õppetulemuste hindamisel kasutatakse kujundavat hindamist.

Kõigi erivajadustega õpilaste hindamisel võetakse arvesse Rajaleidja soovitusi.

Teistest riikidest saabunud õpilaste õpitulemuste hindamisel arvestatakse nende individuaalseid võimeid õppida eesti ja vene keeles ning teadmisi õppeaines.

Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

1. mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
2. internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Sotsiaalainete õppetöö korraldamisel organiseeritakse õpilastele õppeekskursioone Narva Muuseumi - Narva linnuse, Kunstigalerii ja Ida-Virumaa muuseumidesse, kus muuseumitöötajad viivad läbi tunde vastavalt eriprogrammidele.

Narva Linnaraamatukogus korraldatakse samuti õppe-ekskursioone raamatukogu poolt korraldatud temaatilistele näitustele.

Ajalootundide raames toimuvad sageli temaatilised õppe-ekskursioonid Narvas (linnakeskus, Raekoja plats, promenaad, Kreenholm jne).

Ühiskonnaõpetuse tundides korraldatakse õppe-ekskursioone ettevõtetesse, erinevatesse osakondadesse ja asutustesse Eestis, Narvas, linnavolikokku ning organiseeritakse kohtumisi Narva Noorteparlamendi ja Narva Linnavolikogu liikmetega, mis aitavad paremini mõista, kuidas on korraldatud ühiskondlik ja poliitiline elu riigis ja linnas.

Projektiõppe raames osalevad kooli õpilased ka tutvumisreisidel üle Eesti. Õppekäikudel viiakse läbi integreeritud tunnid ajaloos, ühiskonnaõpetuses, geograafias, loodusõpetuses ja eesti keeles.

ÜLDPÄDEVUSTE kujundamise võimalusi

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel.

Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaüleselt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine.

Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust.

I KOOLIASTE

EESMÄRK	RAKENDAMISE VIISID
1. Kultuuri- ja väärtuspädevus Oskab ennast väärtustada, hinnata oma võimeid ja käitumist. Saab aru, et inimesed on erinevad, oskab teistega arvestada ja koostööd teha. Austab moraalseid väärtusi ja universaalseid inimlikke põhimõtteid.	Arutelu ja paaristöö Loovtöö: joonistamine, poster. Mõistekaart. Teemapäev- Eesti rahvuste päev. Eesti lipu päev.
2.Enesemääratluspädevus Teab moraalse käitumise norme ja käitumisreegleid. Oskab korrektselt suhelda ja käituda, suhtuda teistesse lugupidavalt. Oskab ohu korral abi kutsuda	Arutelu ja paaristöö vastavasisulise lasteluule ja/või lastekirjanduse alusel. Juhtumianalüüs. Rühmatöö. Rollimäng - Kooli kodukorra põhjal.
3.Suhtluspädevus Saab oskust ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeltes; saab ennast esitlema; oskab kirjutama eri liike tekste	Arutelu. Teksti kirjutamine. Rollimängud. Enda esitluse koostamine. Küsimustested vastamine (lühiantvjuu)
4.Õpipädevus Oskab hinnata oma sooritust. Oskab oma aega ja tegevusi planeerida. Oskab leida vajalikku teavet erinevatest allikatest	Töö erinevate teabeallikatega. Arutelu, paaristöö, rühmatöö. Rollimäng. Multikate vaatamine teemade kaupa. Näiteks- Pörsas Peppa, Lotte, Tegus Timmu, Jänku-Jussi internetimaailm jne.
5.Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus õpib kasutama matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; õpib kirjeldama ümbritsevat maailma mõõtmisvahendite abil; õpib kasutama uusi tehnoloogiasid	Õppemängud. Näitlikustamine. Lühiteksti koostamine Osalemine projektis "Teeme ära"
6.Ettevõtlikkuspädevus oskab ideid luua ja neid ellu viia; oskab näha probleeme; õpib seadma eesmärke, koostama plaane, neid tutvustama ja ellu viima; oskab näidata algatusvõimet	Mõistekaardi koostamine. Arutelu ja paaristöö. Loovtöö: Plakat Rühmatöö - miniprojekti elluviimine Kogukonna Praktika
7. Digipädevus õpib kasutama digitehnoloogiat nii ühiskonnas kui ka õppimisel; suudab leida ja säilitada infot digivahendite abil;	Töö erinevate teabeallikatega. Videote vaatamine teemade kaupa. vaatamine näiteks- Jänku-Jussi internetimaailm.

teab ohtudest digikeskkonnas; õpib digikeskkonnas kaitsma oma privaatsust, isikuandmeid; oskab digikeskkonnas viisakalt käituda	1 osa; 2 osa; 3 osa. Juss ei jaga oma andmeid! Jänku-Juss õpib internetiohtusid vältima. Andmekaitse. Bibi internetis. Bibi kingitus – arukas klõpsamine internetis. Targalt internetis Videod.
---	---

II KOOLIASTE

EESMÄRK	RAKENDAMISE VIISID
1.Kultuuri- ja väärtuspädevus Oskab ennast väärtustada, hinnata oma võimeid ja käitumist. Saab aru, et inimesed on erinevad, oskab teistega arvestada ja koostööd teha. Austab moraalseid väärtusi ja universaalseid inimlikke põhimõtteid.	Mõistekaart, rollimäng Analüüs, võrdlemisoskus Analüüs, allikatega ja kirjandusega töötamise oskus
2.Sotsiaalne ja kodanikupädevus saab aru, kes on aktiivne, teadlik, abivalmi ja vastutustundlik kodanik ning teadvustab, kuidas toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; austab erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; oskab teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; teab ja teadvustab inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestab neid suhtlemisel.	Inimestega suhtlemisoskus Kommunikatiivsus Koostöö Grupitöö Analüüsimisoskus Allikatega ja kirjandusega töötamise oskus
3.Suhtluspädevus suudab kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varem õpituga. väljendab asjakohaselt ja viisakalt nii emakeeles kui ka võõrkeeltes; oskab ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; oskab lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustab õigekeelsust ja väljendusrikast keelt.	Töö erinevate teabeallikatega Arutelu. Teksti kirjutamine. Lühiteksti koostamine
4.Õpipädevus suudab organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning oskab hankida õppimiseks, hobideks vajaminevat teavet; suudab planeerida õppimist ja seda plaani järgida;	Töö fotodega ja plakatitega Grupitöö multikate vaatamine teemade kaupa. Näiteks- Põrsas Peppa, Lotte, Tegus Timmu, Jänku-Jussi internetimaailm jne.

5. Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus kasutab matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; kirjeldab ümbritsevat maailma mudelite ja mõõtmisvahendite abil; mõistab loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; mõistab, kuidas kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt.	Tehnoloogiaõppe vahendite kasutamise oskus Kaartide koostamine ja läbimine Orienteerumine maastikul nii kaardi kui ka kompassi abil Osalemine projektis "Teeme ära"
6. Ettevõtlikkuspädevus loob ideid ja oskab neid ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; oskab näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi ning oskab aidata kaasa probleemide lahendamisele; koostab plaane, tutvustab neid ja ellu viib; korraldab ühistegevusi ja neist osa võtab; reageerib loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele.	Rollimäng Intervjuu Ajurünnak. Võrdlemine Mõistekaart Kogukonnapraktika Osalemine kooli õpilaslaatade korraldamises ja läbiviimises.
7. Digipädevus teab, kuidas kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvast ühiskonnas nii õppimisel kui ka kogukondades suheldes; oskus leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; kasutab probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suheldes ja tehes koostööd erinevates digikeskkondades; teadlik digikeskkonna ohtudest ning oskab kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgib digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.	Arvuti, interneti, infotehnoloogiate ja infootsingu kasutamine Tehisintellekti võimalikud lahendamisteed E-õppe Rollimäng paarilisega. Töö skeemiga Vastastikune õpetamine
8. Enesemääratluspädevus mõistab ja hindab iseennast, teab oma nõrku ja tugevaid külgi; oskab analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; oskab käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; suudab lahendada suhtlemisprobleeme.	Eneseanalüüs ja enesekriitika Rollimäng Intervjuu

III KOOLIASTE

EESMÄRK	RAKENDAMISE VIISID
1. Kultuuri- ja väärtuspädevus	Rollimäng paarilisega.

suudab hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajub ja väärtustab oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga; hindab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustab inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust.	Vastastikune õpetamine Töö fotodega ja plakatitega Grupitöö. Näituse koostamine plakati tegemine teemal
2.Sotsiaalne ja kodanikupädevus oskus olla salliv, pluralistliku ühiskonna normide ja reeglite austamine, võime toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku suveräänsust, kodaniku positsiooni kujundamine	Ajurünnak. Võrdlemine.Arutelu. Töö fotodega ja plakatitega Grupitöö Juhitud kujutus Ideekaart. Empaatia ülesanne
3.Suhtluspädevus oskus väljendada oma mõtteid asjatundlikult nii suuliselt kui kirjalikult, oskus kasutada korrektseid allikaid ja vormistada korrektseid viiteid, vältida plagiaati, olla võimeline otsuste tegemisel kompromissiks ja konsensuseks.	Rollimäng paarilisega. Arutelu. Töö skeemiga. Vastastikune õpetamine. Ajalooalas küsimuste koostamine ja neile vastamine teksti põhjal. Töö allikatega (pildid) TTS meetod: 3 lahtrit: tean, tahan teada, sain teada.
4.Õpipädevus võime planeerida oma õppetegevust ja oskust õppida iseseisvalt, osata leida vajalikku teavet erinevatest allikatest ja seostada seda varem omandatud teadmistega, võime praktiliselt rakendada omandatud teadmisi ja oskusi, olla motiveeritud uute teadmiste omandamisel	Ajurünnak TTS meetod: 3 lahtrit: tean, tahan teada, sain teada. Rollimäng paarilisega Töö skeemiga. Vastastikune õpetamine. Ajalooolaste küsimuste koostamine ja neile vastamine teksti põhjal Töö allikatega (pildid) Poliitiliste karikatuuride joonistamine. Õppekäik Ideekaart Projektülesanne. Empaatia ülesanne
5.Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus oskus õigesti hinnata ümbritseva maailma ja tehnoloogia positiivset ja negatiivset mõju inimese ja ühiskonna tervisele ja elule tervikuna, oskus rakendada kaasaegseid tehnoloogiaid õppeprotsessis.	Ajurünnak Võrdlemine Grupitöö
6.Ettevõtlikkuspädevus Ettevõtlikkuspädevus näha probleeme ja võimalusi nende lahendamiseks, oskust seada eesmärged, planeerida, korraldada ja ellu viia oma plaane, mõista võimalikke riske	Ajurünnak Empaatia ülesanne Grupitöö Ideekaart Projektülesanne. Osalemine kooli õpilaslaatade korraldamises ja läbiviimises.
7.Digipädevus võime kasutada arvutitehnoloogiat õppimise ja info otsimise protsessis, arusaam ohtudest, mida ebamõistlik interneti	Ajurünnak .Tehisintellekti võimalikud lahendamisteed. E-õppe. Projektülesanded. Infootsingu ülesanne otsida

kasutamine võib kaasa tuua, oskus kaitsta oma isikuandmeid, võime säilitada moraalseid põhimõtteid digitaalses keskkonnas suhtlemisel.	riiklikult tunnustatud organisatsioonidest usaldusväärset infot kirja panna 1) veebileht 2) teemad, mille kohta infot võib leida. Võib teha rühmatööna. Õpetaja jagab rühmadele veebilehed, ajakirjad jms, mille kohta rühm teeb ülevaate.
8.Enesemääratluspädevus mõistab ja hindab iseennast, teab oma nõrku ja tugevaid külgi; oskab analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; oskab käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; suudab lahendada suhtlemisprobleeme	Miniuuring "Minu tervis"- ankeedi koostamine Liikumine ja keskkond-arutelu,rühmatöö . Koostamine " Tervisliku toidumenüü" Googlega kasutades. Programmis "Liikumine koolis"osalemine.

LÄBIVATE teemade käsitlemise võimalusi

Läbivad teemad toetavad õpilase suutlikkust oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades rakendada, väärtusnorme, -hoiakuid ja -hinnanguid kujundada ning võimaldavad luua ettekujutuse ühiskonna kui terviku arengust.

Läbivad teemad kui ühiskonnas tähtsustatud aineülesed valdkonnad on üld- ja valdkonnapädevuste, õppeainete ja ainevaldkondade vahelise lõimingu vahendiks, neid on oluline arvestada emakeele ja kirjanduse õppesisu ja õpitulemuste kavandamisel, kooli õppekava koostamisel ja koolikeskkonna kujundamisel.

Läbivate teemade käsitlemist toetavad projekt- ja probleemõpe, uurimis- ja loovtegevused, lugemis-, kirjutamis- ja suhtlusülesanded ning mitmekülgne info- ja digikirjaoskus.

I KOOLIASTE

KOOLIASTE EESMÄRK	RAKENDAMISE VIISID
1.Elukestev õpe ja karjääri kujundamine taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu	Töö erinevate teabeallikatega. Arutelu, paaristöö, rühmatöö. Rollimäng. Multikate vaatamine teemade kaupa. Näiteks- Pörsas Peppa, Lotte, Tegus Timmu, Jänku-Jussi internetimaailm jne.
2.Keskkond ja jätkusuutlik areng taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele	Töö erinevate teabeallikatega. Arutelu, paaristöö, rühmatöö. Rollimäng.
3.Kultuuriline identiteet taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisladi kujundajana ning kultuuride	Mõistekaart. Teemapäev. Tutvumine rahvusvähemuste seltsidega Oma pere kultuurilise tausta uurimine ja tutvustamine

muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärad ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis;	
4.Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonnajäseniks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele;	Arutelu ja paaristöö Loovtöö: plakat, poster Kogukonnapraktika EV aastapäeva tähistamine Osalemine viktoriinides
5.Teabekeskond ja meediakasutus soovitakse saavutada teadlikkus ja analüüsivõime, et ta mõistaks ja tajuks adekvaatselt ümbritsevat teabekeskonda; oskab hinnata meediamaailma sisu ja allikaid ning neid asjakohaselt rakendada; suudab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades isiklike eesmärgid ja ühiskonnas kehtestatud suhtlusnorme ning tegutseb turvaliselt, võttes vastutuse oma käitumise eest digitaalses keskkonnas.	Töö erinevate teabeallikatega. Arutelu. Paaristöö Teksti koostamine. Riiklikud e-keskkonnad
6.Tervis ja ohutus soovitakse saavutada vaimne, emotsionaalne, sotsiaalne ja füüsiline heaolu, et ta oleks terviklik ühiskonnaliige. Ta peaks olema võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning aitama kaasa tervist edendava ja turvalise keskkonna loomisele.	Ajurünnak.Arutelu. Rühmatöö. Plakat. Videote vaatamine. Terviselugu: e-keskkond
7.Tehnoloogia ja innovatsioon soovitakse kujundada õpilasest kaasaegne isik, kes oskab eesmärgipäraselt kasutada nüüdisaegseid tehnoloogiaid ning on võimeline kohanema kiiresti muutuvate tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.	Töö erinevate teabeallikatega. Plakat. Tutvub tööturul pakutavaga: töötukassa
8.Väärtused ja kõlblus soovitakse, et õpilasest kujuneks isik, kes on kõlbliselt teadlik ja järgib üldtunnustatud väärtusi ning eetilisi põhimõtteid nii koolis kui ka väljaspool seda. Ta ei jää ükskõikseks, kui neid põhimõtteid eiratakse, ning on valmis vajaduse korral sekkuma oma võimaluste piires.	Arutelu. Mõistekaardi koostamine. Rollimängud.

II KOOLIASTE

KOOLIASTE EESMÄRK	RAKENDAMISE VIISID
1.Elukestev õpe ja karjääri kujundamine isiksuse kujunemine ja valmisolek õppima kogu elu jooksul, oskus täitma erinevaid rolle muutuv asu õpi-ja elukeskkonnas ning oskus võtta vastu oma elu teadlike otsuseid ja valikuid.	Arutelu. Paaristöö. Mõistekaardi koostamine. Rollimängud.
2.Keskkond ja jätkusuutlik areng vastutustundlikkuse ja keskkonnateadlikkuse kujunemine inimesel, kes väärtustab, hoiab ja kaitseb keskkonda ning mõistab, mis on jätkusuutlikkus ja keskkonnakaitse.	Töö erinevate teabeallikatega. Arutelu, paaristöö, rühmatöö.
3.Kultuuriline identiteet mõistab, kuidas muutub inimese identiteet ja kultuuriteadlikkus aja jooksul, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaua kujundajana, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ning kes väärtustab oma kultuuri.	Rollimäng paarilisega Vastastikune õpetamine Töö fotodega ja plakatitega Arutelu ja väitlused
4.Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus saab aru mõistest: aktiivne ja vastutustundlik ühiskonnaliige, kes mõistab ja oskab seletada ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele.	Ajurünnak Empaatia ülesanne Arutelu. Grupitöö Ideekaart Rollimängud
5.Teabekeskkond ja meediakasutus teab ja seletab, kes on teadlik ja analüüsiv inimene, kes oskab tajuda ja teadvustada adekvaatselt ümbritsevat teabekeskkonda, suudab analüüsida meediamailma ja erinevaid infoallikaid, tunnistab autorlust, vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskkonnas.	Ajurünnak Võrdlemine Grupitöö infoallikate ja meedia analüüs Rollimäng paarilisega Vastastikune õpetamine
6.Tervis ja ohutus vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terve ühiskonnaliikme kujunemine	Arutelu Rollimäng paarilisega Vastastikune õpetamine Töö fotodega ja plakatitega Grupitöö
7.Tehnoloogia ja innovatsioon orienteerub ja tuleb toime kiiresti muutuv tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas, kasutades erinevaid interneti ja tehisintellekti võimalusi	Töö erinevate teabeallikatega Tehisintellekti võimalused E-õppe
8.Väärtused ja kõlblus	Arutelu

soovitakse, et õpilasest kujuneks isik, kes on kõlbeliselt teadlik ja järgib üldtunnustatud väärtusi ning eetilisi põhimõtteid nii koolis kui ka väljaspool seda.	Mõistekaardi koostamine Rollimängud Töö erinevate teabeallikatega
---	---

III KOOLIASTE

KOOLIASTE EESMÄRK	RAKENDAMISE VIISID
1.Elukestev õpe ja karjääri kujundamine Isiksuse kujunemine, kes on valmis õppima kogu elu, oskama teha teadlikke otsuseid.	Ajurünnak Võrdlemine Grupitöö
2.Väärtused ja kõlblus moraalselt arenenud inimese kujunemine, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja moraalpõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli	Arutelu Paaristöö Teksti koostamine. Kooli kodukord: õpilaste õigused ja kohustused
3.Kultuuriline identiteet õpilase kujunemine kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab osa kultuurist kui inimeste mõtteviisi ja käitumise kujundajast ning kultuuride muutumisest läbi ajaloo, millel on ülevaade kultuuride mitmekesisusest	Plakat. Videote vaatamine. Osalemine kogukonna ettevõtmistes ja üritustes
4.Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Oskab väärtustada, hoida ja kaitsta keskkonda. Ta mõistab, mis on kokkuhoidlik areng. õpilase kodanikuhoiaku kujundamine, kodanikuühiskonna toimimise mehhanismide tundmine, kultuuritraditsioonide ja riigi arengusuundade väärtustamine.	Töö erinevate teabeallikatega. Arutelu. Paaristöö Mõistekaardi koostamine. Rollimängud. Kogukonnapraktika Osalemine üleriigilistes ettevõtmistes nt "Teeme ära", Eesti lipu päev, Eesti iseseisvuspäev, Eesti kodanikupäev jne
5.Teabekeskond ja meediakasutus kujundada õpilases võime tajuda ümbritsevat infokeskkonda adekvaatselt, võime kriitiliselt analüüsida ja kasutada meediamaaailma sisu ja allikaid, oskus tegutseda turvaliselt ja vastutada oma käitumise eest teda ümbritsevas infokeskkonnas;	Ajurünnak Empaatia ülesanne Grupitöö Ideekaart Projektülesanne. Riigiportalides info leidmine e-valimiste korraldamine
6.Tervis ja ohutus vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terve ühiskonnaliikme kujunemine, kes on võimeline tervislikke eluviise järgima	Videote vaatamine. KiVa programmis osalemine "Liikumine koolis" programmis osalemine.
7.Tehnoloogia ja innovatsioon oskus kasutada kaasaegset tehnoloogiat eesmärgipäraselt, tulla toime kiiresti	Rollimäng paarilisega Vastastikune õpetamine Töö fotodega ja plakatitega Grupitöö Näituse koostamine Plakati tegemine antud teemal

Ainevaldkonna õppeainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Koolis toimuvad traditsioonilised üritused, mida korraldavad erinevate ainete õpetajad.

Tervise Nädal

Viktoriin: Tervise ja toitumise viktoriin, kus osalevad kõik klassid.

Loeng hammaste tervisest: Spetsialisti külaskäik, kes räägib hammaste hooldusest.

Loeng teismelistele armastusest ja seksuaalsusest.

Turvalisuse Nädal

Loeng turvalisusest: Räägitakse turvameetmetest ja ohtudest.

Tuleohutuse harjutused: Praktilised harjutused tuleohutuse teemal.

Liiklusohutuse päev: Räägitakse liiklusreeglitest ja ohutusest liiklemisel.

Spordinädal

Spordipäev: Sportlikud mängud ja võistlused klasside vahel.

Osalemine üleriigilistes ettevõtmistes, nt “Teeme ära” - koristamine: Kooli ja selle ümbruse koristamine.

Eesti Kodanikupäev

Külastus kohaliku omavalitsuse asutusse: teemad kodaniku õigustest ja -kohustustest.

Vabal teemal arutelud: kodanikualgatused ja kuidas saavad noored panustada.

Eesti Iseseisvuspäev

Kooliõpilased osalevad koos õpetajatega linnaüritusel: lipu heiskamine linnuses.

Lisa 16. Ainekava Inimeseõpetus

1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seondult, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisharjumised jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid osuutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule. Tervisele ja toimetulekutele pööratakse inimeseõpetuses suurt tähelepanu, et õpilased saaksid arendada teadlikkust oma heaolust ja oskustest, mis on vajalikud igapäevaelus toimetulekuks. Õpetatakse, kuidas seada tervislikke eesmärgi, juhtida stressi ja arendada positiivset suhtumist, mis aitab neil paremini toime tulla eluraskustega. Samuti käsitletakse teemasid nagu enesehinnang ja enesekehtestamine, et õpilased oskaksid oma õigusi kaitsta ja vajadusel abi küsida.

Oluline on arendada õpilaste empaatiavõimet ning arusaamist teiste vajadustest ja tunnetest, et soodustada toetavaid ja austavaid suhteid. Ajal, mil õpilased navigeerivad keerulistes sotsiaalsetes olukordades, on oluline, et nad tunneksid end kindlalt oma võimetes suhelda ning lahendada konflikte rahumeelselt. Käsitletavat teemat aitavad õpilastel mõista, kuidas suhtlemine ja koostöö on seotud nii nende isikliku arengu kui ka kogukonna heaolu ja turvalisuse tagamisega.

Samuti on inimeseõpetuse raames tähelepanu pööratud elukestvatele õppele, et õpilased saaksid harjuda pideva enesetäiendamise ja uute teadmiste omandamisega. Oluline on, et õpilased mõistaksid, kuidas erinevad valikud mõjutavad nende tervist ja elukvaliteeti, ning nad õpiksid otsustama, millised valikud on nende jaoks parimad. Tervise edendamise ja toimetuleku oskuste arendamine on seega mitte ainult akadeemiline, vaid ka praktiline osa, mis aitab noortel ette valmistuda iseseisvaks eluks.

Inimeseõpetus toetab ka sotsiaalset vastutust ja kodanikuaktiivsust, julgustades õpilasi osalema kogukonnaelus ja panustama positiivselt ühiskonda. Teadlikkus oma rollist ja vastutusest ühiskonnas on võtmetähtsusega, et edendada ühiskondlikku harmooniat ja vastastikust austust. Sellised teadmised ja oskused aitavad õpilastel kujundada oma identiteeti ning arendada terviklikku arusaama oma kohustustest ning õigustest ühiskonna liikmena.

Inimeseõpetuse tundide raames kutsutakse kooli kutselisi esindajaid päästeteenistusest, Punast Risti ja politseist, kes õpetavad õpilastele ohutut käitumist erinevates kohtades ning kuidas aidata end ja teisi erinevates elusituatsioonides.

Kooliprogrammis õpetatakse inimeseõpetust III astmes 7. klassis.

I Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku.
2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
5. Mõistab üldtunnustatud käitumishinnade ja seaduste järgimise vajalikkust.
6. Tunneb liiklusreegleid.
7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.
12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
13. Oskab oma tervist hoida.

14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

I kooliastme õpitulemused

2.KLASSI ÕPITULEMUSED	2.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *kirjeldab enda huvisid ja tegevusi *põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda *teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning *märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi	Mina Mina. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus. Viisakas käitumine.
*toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja *selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust *nimetab mõningaid haiguste tunnuseid *teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi	Mina ja tervis Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi.
*kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest *toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas	Mina ja minu pere Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. Kodu traditsioonid. Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek. Ohud kodus ja koduümbruses.
*Leiab kaardilt Eesti ja kodukoha nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva, teab, kes on Eesti Vabariigi president, tunneb ära, kirjeldab ja *kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat, teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku (oma tänav, Narva kodanikud) *võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt *toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest *selgitab, kuidas õpilane saab ise olla	Mina ja Eesti Eesti – minu kodumaa. Eesti Vabariigi ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad.

kommete ja tavade hoidja	
*planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult *toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada *sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega *seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega	Mina: aeg ja asjad Aeg. Aja plaanimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus ja ausus. Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.

3.KLASSI ÕPITULEMUSED	3.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve *selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste *teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi *Oskab oma tervist hoida. *Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest. *Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.	Mina ja tervis Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. Mina ja endasse suhtumine. Viisakas käitumine. Lapse õigused ja kohustused. Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras. Ravimid. Abi saamise võimalused. Esmaabi.
*toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida *põhjustab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust *demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist *tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähisteid *kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist *märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks *teab, et vägivaldal on eri vormid; *selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua *teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; *demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral *selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust	Mina ja teised Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandust palumine ja vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. Hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Käitumise mõju ja tagajärjed. Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.

*loetleb erinevaid teabeallikaid *leiab infot erinevatest allikatest *võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest *kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte *selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel *teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine *hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine	Mina: teave ja asjad Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju. Turvaline käitumine meediakeskkonnas. Raha. Raha teenimine, kulutamine ja aenamine. Oma kulutuste plaanimine.
*põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda *teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning *märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi *nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi *nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi *toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas	Mina ja Eesti Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.

II Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikadena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.

15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid

4.KLASSI ÕPITULEMUSED	4.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid *nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; *selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad. *teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid. *mõistab reklaamide eesmärke, eristab arvamust faktist *toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist. *toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust. *selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.	Tervist mõjutavad tegurid Füüsilised, vaimsed ja sotsiaalsed tegurid, mis mõjutavad tervist. Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Tervisetegurite mõju Kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad. Näited tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist. Meedia mõju tervisekäitumisele Teadlikkus, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist. Reklaamide eesmärkide mõistmine ja arvamuse eristamine faktist. Näited, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust. Kehahoolitsus Keha eest hoolitsemise vajalikkus ja positiivne suhtumine kehasse.
*nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi. *toob näiteid erinevast arengutempost murdeas. *mõistab murdeea elukaare tähtsust *teab murdeea füüsilisi, emotsionaalseid, vaimseid ja sotsiaalseid muutusi *tunnustab, et igaühel on oma arengutempo *oskab toime tulla kehaliste ja emotsionaalsete muutustega *teab sugulise küpsuse ja soojätkamise põhimõtteid *tunneb viljastumise, raseduse ja lapse sündimise etappe *mõistab kehaosade ja elundite funktsioone ning nende seoseid sugurakkude valmimisega *arendab positiivset suhtumist oma kehasse ja oskab enda eest hoolitseda	Murdeiga ja kehalised muutused Murdeiga elukaares Murdeea olulisus Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Igaühel oma tempo. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine
*eristab käitumist ja sellise käitumise tagajärjed. *selgitab näidete varal kuidas riske ennetada ja vältida. *Selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.	Turvalisus ja riskikäitumine Lõimingu võimalused: Käitumine ja tagajärjed Käitumise eristamine Käitumise määratlemine ja selle tagajärjed.

*Toob näiteid meediaga seotud ohtudest *Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine. *Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust. *Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele. *Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.	Riskide ennetamine ja vältimine Näited, kuidas riske ennetada ja vältida. Normide järgimine Normide, sealhulgas liikluseaduse, kohustuslikkus ning nende järgimise tähtsus. Meedia ohtud Näited meediaga seotud ohtudest ja nende mõju. Autoriõigused Mis on autoriõigused, nende seaduslik kaitse ja järgimise põhjused. Autoriõiguste eiramise tagajärjed. Usaldusväärne teabeallikas Tervise teemalise info otsimine, leidmine ja esitamine usaldusväärsetest allikatest, järgides autoriõigust. Uimastite mõju tervisele Tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulik mõju tervisele. Enesekehtestamine Tõhusate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste demonstreerimine, et keelduda endale ja teistele kahjulikest tegevustest.
*Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist. *Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi. *toob näiteid ja kirjeldab tegevusi inimese tervise väärtustamisel koolis ja kogukonnas.	Haigused ja esmaabi Tervise väärtustamine ja ennetamine Käitumisega haigestumise ennetamine Näited, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist. Esmaabi oskused Esmaabivõtete demonstreerimine õpituatsioonis. Teadmised, kust otsida abi vajaduse korral. Tervise väärtustamine koolis ja kogukonnas Näited ja tegevused inimese tervise väärtustamisel koolis. Näited ja tegevused inimese tervise väärtustamisel kogukonnas

5.KLASSI ÕPITULEMUSED	5.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid; *toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust; *toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;	Meedia, enesehinnang ja omadused Meedia mõju tervisekäitumisele Teadmised, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist. Näited meedia mõjust tervisekäitumisele. Meedia ja kehaline aktiivsus Näited, kuidas meedia abil saab suurendada

*selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta; *selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;	inimeste kehalist aktiivsust. Eelarvamuste mõju igapäevasuhtlusele Näited, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust. Enesehinnangu kujunemine Selgitus, kuidas enesehinnang kujuneb. Positiivsed omadused Näited enda positiivsete omaduste kohta. Omaduste arendamise võimalused Selgitus enda erinevate omaduste arendamise võimalusi.
*nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi; * toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; *toob näiteid erinevast arengutempost murdeas; *selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust; *teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpisisituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel j	Murdeiga ja areng Füüsilised ja emotsionaalsed muutused murdeas Nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi. Arengulised individuaalsed erinevused Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi ning mõistab inimeste erivajadusi. Erinev arengutempo Toob näiteid erinevast arengutempost murdeas. Keha eest hoolitsemine Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust. Õigus öelda „ei“ Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpisisituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel.
*toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest; *toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpisisituatsioonis teemakohaseid probleeme; *toob näiteid meediaga seotud ohtudest.	Käitumine ja suhtlemine Hooliv, aus, õiglane ja vastutustundlik käitumine Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest. Turvaline suhtlemine igapäevaelus Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis, ning lahendab õpisisituatsioonis teemakohaseid probleeme. Meediaga seotud ohud Toob näiteid meediaga seotud ohtudest.

6.KLASSI ÕPITULEMUSED	6.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb. *Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi. *Mõistab oma võimalusi algetada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikkust tegutsemisest.	Suhtlemine Enesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine. Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine.

*Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb. *Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi. *Mõistab oma võimalusi algetada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikkust tegutsemisest.	Mina ja suhtlemine Enesehinnang ja ettevõtlikkus Enesehinnangu kujunemine Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb. Erinevate omaduste arendamine Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi. Ettevõtlikkus Mõistab oma võimalusi algetada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikkust tegutsemisest.
*Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb. *Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid. *Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele *Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära. *Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust. *Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel. *Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. *Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.	Suhtlemine ja käitumine Suhtlemise koostisosad Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb. Suhtlemisvahendid Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid. Käitumisviisid Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele. Eelarvamused ja stereotüübid Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära. Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust. Õigus öelda „ei“ Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel. Käitumise vältimine Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. Turvaline suhtlemine Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis, ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.
*Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi. *Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest. *Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist. *Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.	Suhtlemine teistega Sotsiaalsed oskused ja suhtlemine Individuaalsed erinevused Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi. Hooliv käitumine Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest. Sotsiaalsete oskuste kasutamine Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist. Empaatiline suhtlemine Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.

*Selgitab konflikti häid ja halbu külgi *Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise. *Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi. *Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi. *Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused. *Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist. *Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.	Positiivne mõtlemine Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine. Konfliktide lahendamine Konflikti olemus Selgitab konflikti häid ja halbu külgi. Lahendusviisid Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise. Sobiva käitumisviisi valik Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi. Probleemi lahendamise variandid Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi. Loov probleemilahendus Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ning toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused. Kaaslaste mõju Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist. Otsuste tagajärjed Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.
--	---

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

7. KLASSI ÕPITULEMUSED	7. KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; *Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; *Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; *Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.	Inimese areng ja murdeiga Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.
*Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; *Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; *Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; *Analüüsib inimese võimalusi	Inimene, valikud, õnn Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus..
*Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; *Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; *Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; *Kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpisisituatsioonis toimetulekut rühma survega;	Inimene ja rühm Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses. Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.
*Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; *Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest; *Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; *Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;	Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand. Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas.

	Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.
*Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; *Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; *Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; *Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; *Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; *Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; *Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; Analüüsib enda tervises seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis; *Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus; *Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;	Tervise käitumine Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed. Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele. Tervisealased infoallikad, Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine. Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda tervises seisundit Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad. Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.
*Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; *Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus; *Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest; *Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; *Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele. *Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest. *Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi. *Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;	Suhted ja seksuaalsus Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuhe, paarisuhe). Lähisuhe ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes. Lähisuhtevägivallad ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused. Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne) Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhiastapid (seksuaalsuse trepp.) Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine. Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus.

	Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.
*Demonstreerib õpistuatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi; *Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; *Demonstreerib õpistuatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.	Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades

Lisa 17. Ainekava Ajalugu

Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjust ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjust. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitlemise põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud temade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

1. oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
2. ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
3. ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
4. funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
5. empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja kse, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi - ajalooallikaid - ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle. Võimaldades tal kohandada õppetööd vastavalt õpilaste vajadustele ja huvidele. See tagab, et igas tunnis keskendutakse mitte ainult teema olulistele punktidele, vaid ka õpilaste aktiivsele osalusele, arutlemisele ja diskussioonidele, mis toetavad sügavamalt arusaamist ajaloo keerukusest ja mitmekesisusest.

Sotsiaalainete õppetöö korraldamisel organiseeritakse õpilastele õppeekskursioone Narva Muuseumi - Narva linnuse, Kunstigalerii ja Ida-Virumaa muuseumidesse, kus muuseumitöötajad viivad läbi tunde vastavalt eriprogrammidele.

Narva Linnaraamatukogus korraldatakse samuti õppe-ekskursioone raamatukogu poolt korraldatud temaatilistele näitustele.

Ajalootundide raames toimuvad sageli temaatilised õppe-ekskursioonid Narvas (linnakeskus, Raekoja plats, promenaad, Kreenholm jne).

Projektiõppe raames osalevad kooli õpilased ka tutvumisreisidel üle Eesti. Õppekäikudel viiakse läbi integreeritud tunnid ajaloos, ühiskonnaõpetuses, geograafias, loodusõpetuses ja eesti keeles.

II Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.

5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

5.KLASSI ÕPITULEMUSED	5.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajajoon, Rooma ja araabia numbrid *paigutab ajateljele sündmusi, *lahendab ajatelje abil ülesandeid *toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta *väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult *kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid ajaloo mõisteid.	Ajaloo algõpetus. Ajalugu ja ajaarvamine. Ajaarvamine. Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid - muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Mõisteid- ajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number, ajaloosündmus, periodisierung. Minevik-olevik-tulevik. Ajastud Vanaaeg ja tsivilisatsioonid. Ajastud Eestis.
*teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, *teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks, audiovisuaalseteks * töötab lihtsamate allikatega *iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, *kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid	Ajalooallikad. Ajaloo ja ajalooallikad. Allikatüübid- kirjalik allikad, suuline allikad. Esemed, dokumendid, trükised, ehitused, mälestused, loodus, pildid ja foto kui ajalooallikad. Arheoloogia. Muuseumid, arhiivid.
*kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, * toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu *tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloost *mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed	Eluolu Eluolu muinasajal, eluolu keskajal. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus. Eestlaste võitlus rüütlitega. Elu rüütli linnuses. Elu kaubalinnas. Eluolu uusajal. Rahvuslik ärkamisaeg, I üldlaulupidu.

* toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu * väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult * toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloo. *tunneb nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust * toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu *kasutab ajalookaarte *mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed	Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud Lähiajal Eestis. Eesti Vabariigi loomine. Eesti tänapäevases maailmas. Kodulugu. Narva ajaloo. Oled ka ise ajaloo looja. Sugupuu. Eesti ajaloo kronoloogia. Tänapäeva maailmaimed.
--	---

6.KLASSI ÕPITULEMUSED	6.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut *kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt *toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu *kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis	Muinasaeg esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, kütmine ja korilus
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi *teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust	Muinasaeg Eestis Pulli, Kunda Lammasmägi, alepõld, kindlustatud asula, kalmed
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis *teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi *teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu	Esimesed inimasustused Narvas ja Ida-Virumaal. Muinasaja inimese eluviis ja tegevusalad Eestis: muinasaja inimeste igapäevaelu, tööriistad, majandustegevused ja eluviis. Esimesed asulad Eestis: Pulli ja Kunda Lammasmäe asulate tähtsus Eesti ajaloos, nende asukohad ja arheoloogilised leiud. Kodukoha muistised ja inimasustuse ajalugu: näited kohalikest muististest ja kodukoha inimasustuse tekkeloost, mille abil selgitatakse piirkonna ajaloolist tähtsust.

*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus *nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust *selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid *oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat	Vanad Idamaad tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu *nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos *teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus teab, kes oli Hammurapi *mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid	Mesopotaamia Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon *kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel *tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias *toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide	Egiptus Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku *teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon teab, mis on Vana Testament	Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik Tähestik, meresõitjad, Kartaago Ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde *teab, mis on kastisüsteem *toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest *mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis	Vana-India ja Vana-Hiina India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina ja Huang He, Jangtse, keisriigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid.	Vana-Kreeka ja Vana-Rooma

*kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis *toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos *oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta *teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist	Balkani poolsaar, Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal *seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori	Kreeka linnriigid polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing)
*toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest *oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist *püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole	Vana-Kreeka kultuur ja teadus Homeros, eeposed “Ilias” ja “Odüsseia” Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, nt Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi *selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest	Hellenism Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaime, nt Eukleides, Archimedes, Ptolemaios
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik *teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos *paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta *selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitolium, foorum, ladina keel *selgitab Rooma vabariigi riigikorda	Vana-Rooma Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid Rooma vabariik vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda eluolu Vanas-Roomas Patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist *teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks *seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk *teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust *kirjeldab eluolu Rooma riigis *teab mõisteid: patriitsid, plebeid,	Kultuur ja religioon Vanas-Roomas templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel

rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis *teab roomlaste usule iseloomulikke jooni mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos *teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos *kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis	
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda *tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal *teab, miks lõhenes Rooma keisririik *teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust *teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik	Rooma keisririik provints, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, 476, hunnid, suur rahvasterändamine

III Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

7. KLASSI ÕPITULEMUSED	7. KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: * tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. * teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes; * iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode * toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste	Maailm keskajal 476–1492 Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldiseloomustus ja periodiseering. Läänikord, eluolu.

põhjuse-tagajärje seoseid *toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi *analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel *kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest *teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis *toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist *märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju *analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel *analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, *mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga *analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; *loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest *Toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja -tulemustest *mõistab, et keskajal (periood 13. sajandist 16. sajandi keskpaigani) ei ole Eestit tänases tähenduses, vaid on territoorium (Estland, Estonia) *selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;	Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure Ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa.
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid *teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes;	Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik.
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu *tmõistab linnade tekkimise ja eluolu Põhja-Euroopa *tteab hansakaubanduse tähtsust piirkonna majanduses *toskab selgitada tsunftikorda ja selle mõju linnade arengule *tmõistab linnade valitsemise struktuuri ja protsesse *ttunneb Skandinaavia eluviisi ja ühiskonda *tmõistab viikingite retkede mõju Eestile keskajal	Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad.

*teab muinasmaakondade ülesehitust ja nende rolli ühiskonnas *toskab analüüsida muistse vabadusvõitluse ja ristiusustamise tagajärgi *tmõistab Eesti keskaja ühiskonna struktuuri ja valitsemise süsteemi, sealhulgas Liivi Ordu rolli *teab, kuidas linnad mõjutasid Eesti arengut keskajal	
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *mõistab keskaja ühiskonna struktuuri Saksamaal, Inglismaal ja Prantsusmaal *teab Saksa-Rooma keisririigi ajalugu ja tähtsust *oskab selgitada parlamendi kujunemist Inglismaal *mõistab Prantsusmaa ühendamise protsessi ja selle tagajärgi *tunneb keskaja eluolu ja tegevusalade mitmekesisust *oskab analüüsida asustuse ja eluolu muutusi muinasaja lõpul kodukohas	Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine. Eluolu keskajal. Asustus, tegevusalad ja eluolu kodukohas muinasaja lõpul
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu *teab, et Narva sai linnaõiguse keskajal (1345) - selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule *teab, millised sõjad toimusid keskajal Narvas. **tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu	Narva keskajal (476-1492) Narva linna ajalugu läbi 13-14. sajandi ajalooliste sündmuste prisma.
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; *toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas *toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; *selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas; *toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel; *annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast. *toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja *analüüsib nende protsesside erinevusi nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi. *analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; *uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema	Maailm varauusajal 1492–1600 Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades.

mõttekaaslaste näitel *loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, *toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest *selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud	
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *Selgitab reformatsiooni tekkepõhjuseid ja selle mõju Saksa aladel. *Tutvustab Martin Lutheri tegevust ja ideid ning hindab tema rolli reformatsiooni liikumises. *Analüüsib reformatsiooni levikut ja mõju Eesti alal 16. sajandil. *Kirjeldab Eesti 16. sajandi haldusjaotust ja linnade arengut. *Selgitab Liivi sõja põhjuseid ja osapoolte huve ning poliitilisi eesmärke. *Analüüsib Liivi sõja kulgu ja olulisi sündmusi Eesti alal. *Hinnab Liivi sõja tagajärgi Eesti ühiskonnale, poliitikale ja kultuurile. *Selgitab, kuidas reformatsioon mõjutas vaimuelu ja kirikuelu Eesti alal. *Tunneb 16. sajandi linnade eluolu ja nende tähtsust majanduslikus ja kultuurilises kontekstis. *Arutleb reformatsiooni ja Liivi sõja mõjude üle Eesti ajaloo edasisele arengule.	Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed.
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid *tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu *selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu *selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule *teab, millised sõjad toimusid keskajal Narvas.	Narva keskajal (1492-1600) Narva linna ajalugu läbi 15-16. sajandi ajalooliste sündmuste prisma.

8.KLASSI ÕPITULEMUSED	8.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid *teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes; *Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode *toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid *analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist	Maailm 1600–1815 Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II. – 10 t. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon,

*analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel *kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda *loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest *selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil *teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani *toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi *tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval *selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu *märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda *toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis); *toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus; *tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas *nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid *analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, *mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga	haridus, kirjasõna). USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. Kultuur: barokk, klassitsism. Asustus ja eluolu paikkonnas 17.–18. sajandil.
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu; Kirjeldab Eesti ala valitsemise korda Rootsi ja Vene riigi koosseisus ning kesk- ja kohaliku võimu rolli. *Selgitab Balti erikorra olemust ja selle mõju Eesti aadli positsioonile ja talupoegade olukorrale. *Analüüsib Põhjasõja kulgu ja Peeter I rolli Eesti ajaloo kujundamisel. *Hinnab, kuidas Rootsi ja Vene võimude poliitika mõjutas Eesti ala ühiskondlikku ja majanduslikku arengut. *Kirjeldab Eesti talurahva eluolu ja peamisi	Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus. Valitsemine,keskvõim ja aadli omavalitsus, Balti erikord. Põhjasõda, Peeter I. Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil. Muutused majanduses ja poliitikas,vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna).

muudatusi 17. ja 18. sajandil. *Selgitab talurahvaseaduste ja nende mõju talupoegade elutingimustele ning maaharimise korraldusele. *Analüüsib muutusi majanduses ja poliitikas ning nende mõju Eesti ühiskonna arengule. *Tutvustab vaimuelu arengut, sealhulgas religiooni, hariduse ja kirjasõna levikut Eesti alal. *Selgitab, kuidas haridus ja kirjasõna aitasid kaasa Eesti rahvuse kultuuri ja identiteedi kujunemisele. *Kirjeldab, kuidas keskvõimu ja aadli suhted mõjutasid Eesti ala ühiskondlikku struktuuri ja arengusuundi.	
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid *teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes *Selgitab USA iseseisvuse saavutamise ja iseseisvussõja põhjuseid ning peamisi sündmusi. *Kirjeldab USA riikliku korralduse kujunemist ja Ameerika Ühendriikide põhiseaduse tähtsust. *Selgitab Prantsuse revolutsiooni põhjuseid ja selle peamisi sündmusi ning tulemusi. *Analüüsib Napoleoni reforme ja nende mõju nii Prantsusmaale kui ka Euroopale tervikuna. *Kirjeldab Viini kongressi otsuseid ja nende mõju Euroopa poliitilisele kaardile. *Selgitab Vestfaali rahu ja Viini kongressi tähtsust rahvusvaheliste suhete arengus. *Hindab Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade mõju Euroopa ühiskonnale ja poliitilisele arengule. *Tutvustab baroki ja klassitsismi peamisi jooni ning nende mõju kultuurile. *Kirjeldab 17.–18. sajandi eluolu ja asustuse iseärasusi oma kodukohas. *Analüüsib, kuidas ühiskondlikud ja poliitilised muutused mõjutasid igapäevaelu Euroopas ja Ameerikas 17.–18. sajandil.	USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid. Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena. Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. Kultuur: barokk, klassitsism. Asustus ja eluolu paikkonnas 17.–18. sajandil.
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid *tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu *teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes; *analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel/ (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms) *analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja *negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga *iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetus gruppe ühiskonnas	Maailm 1815–1918 Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik

*analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval *arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda *toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega *analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis *Seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega; *nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi; *nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust *märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda *toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt) *analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule *nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, *toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms. *toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi *selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu *seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid *teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel	
*teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes; *Kirjeldab Eesti olukorda 19. sajandil ja 20. sajandi alguses Vene impeeriumi äärealana, analüüsides impeeriumi poliitika mõju Eestile.	Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Vene impeeriumi äärealade poliitika. Talurahvaseadused.

*Selgitab talurahvaseaduste sisu ja mõju talurahva elule ning ühiskondlikele suhetele. *Kirjeldab rahvusliku ärkamise eeldusi ning selgitab selle tähtsust Eesti rahvusliku identiteedi kujunemisel. *Tutvustab rahvusliku ärkamise liidreid ja olulisemaid üritusi, analüüsides nende mõju Eesti ühiskonna arengule. *Selgitab venestusaja olemust, selle eesmärgi ja mõju Eesti kultuurile, haridusele ja poliitilisele olukorrale. *Analüüsib 1905. aasta revolutsiooni põhjuseid ja tagajärgi ning hindab selle mõju Eesti poliitilisele ja ühiskondlikule arengule.	Rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused. Venestusaeg. 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed.
*teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes; *Selgitab Esimese maailmasõja põhjuseid, olulisemaid sündmusi ja tagajärgi, analüüsib sõja mõju Euroopa jõudude vahekorrale. *Kirjeldab Esimese maailmasõja mõju Eestile ja seostab seda Eesti iseseisvumise protsessiga, autonoomia saavutamisest kuni Vabadussõjani. *Selgitab, kuidas kujunes Eesti iseseisvumine ning oskab kirjeldada Vabadussõja tähtsust Eesti ajaloos. *Analüüsib ja kirjeldab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse eluolu, kultuuri ja ajakirjandust nii Eestis kui ka Euroopas. *Tutvustab ja analüüsib seltsiliikumise tähtsust 19. sajandil ja 20. sajandi alguses, selgitades selle mõju kodukohale ja ühiskonnale tervikuna. *Hindab Esimese maailmasõja ja Eesti iseseisvumise protsesside tähtsust Eesti ajaloos ning maailmasõja laiemat mõju Euroopale ja Eestile.	Esimene maailmasõda. Uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas. Sõja põhjused, kulg ja tagajärjed. Maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine, sh kodukohas.
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *teab Narva tuntud tegijate nimesid uue ajajärgu (A.Gan, G.Teifel, L.Knopp, G.Štal, *teab Kreenholmi tekke- ja arengulugu. *teab, millised sõjad toimusid uue aja ajastul Narvas. *tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu;	Narva uue ajal (1600-1918) Narva linna ajalugu läbi 17-20. sajandi ajalooliste sündmuste prisma. Narva barokk.Krenholm.

9.KLASSI ÕPITULEMUSED	9.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid *teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes; *selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja	Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939 Rahvusvaheline olukord. Pariisi rahukonverents. Poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda.

Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis

- *arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda
- *toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid
- *toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi
- *analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis
- *iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas;
- *analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval

kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda

- *tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani
- *toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju
- *analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale
- *arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda
- *selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega
- *arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda
- *toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid

*teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel

- *toob näiteid erinevate ajastute kultuurist
- *analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile
- *mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga
- *märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju
- *märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda

Versailles' süsteem.

Rahvasteliidu tegevus ja mõju.

Sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas.

Maailmamajandus. Ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed.

Demokraatia ja diktatuuri põhijooned.

Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel.

Totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel.

*teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes *teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes; *selgitab Eesti Vabariigi sünni, Vabadussõda ja Asutava Kogu rolli iseseisva riigi loomisel. *Analüüsib maareformi olulisust Eesti ühiskonnas ja selle mõju majandusele ning sotsiaalsetele muutustele. *Kirjeldab Eesti Vabariigi põhiseaduse kujunemist ja demokraatliku parlamentarismi aastate põhijooni. *Tutvustab vaikiva ajastu põhjusi ja mõju Eesti poliitikale ja ühiskonnale. *Selgitab 1920.–1930. aastate Eesti majanduse, kultuuri ja eluolu arenguid ning nende mõju igapäevaelule. *Analüüsib Eesti Vabariigi välispoliitilisi suundumusi ja suhteid naaberriikidega iseseisvusperioodil. *Kirjeldab kultuurielu olulisi saavutusi kirjanduses, kunstis, filmis ja muudes valdkondades 20. sajandi alguses. *Selgitab teaduse ja tehnika arengut (nt aatomiuuringud, auto, lennuk) ja nende mõju inimeste elule ning ühiskonnale. *Analüüsib uute meediavahendite (raadio, kino ja film) mõju kultuurile ja igapäevaelule. *Kirjeldab propagandavahendite kasutust Eesti ühiskonnas ning nende mõju kultuuri ja poliitika kujunemisele.	Eesti Vabariik. Vabadussõda. Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus. Demokraatliku parlamentarismi aastad. Vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika. Kultuur ja eluolu kahe maaatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid.
*Kirjeldab 20. sajandi alguse kultuuri ja eluolu paikkonnas, analüüsides ühiskondlikke muutusi ja nende mõju igapäevaelule. *Selgitab teaduse ja tehnika arengu olulisemaid saavutusi, sealhulgas aatomiuuringud, auto ja lennuki areng ning nende mõju inimeste elukorraldusele. *Kirjeldab nende rolli uute kultuurinähtuste ja meelelahutuse vahendajana. *Analüüsib kirjanduse ja kunsti arengusuundi 20. sajandi alguses ning selgitab nende seost ühiskondlike muutustega. *Tutvustab uusi propagandavahendeid ja nende mõju kultuurile ja ühiskonnale. *Kirjeldab paikkonna eluolu ja kultuuri eripärasid 20. sajandi algul, võttes arvesse kohalikku ajalugu ja arenguid.	Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul. Ilmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid. Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul.
*tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu *teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes; *tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid	Teine maailmasõda 1939–1945. Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaa. München. MRP. Sõjategevuse üldiseloomustus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled.

*arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda *analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel *analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist *selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; *selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga; *selgitab mõisteid MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon; *analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas	Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja Aafrika piirkond. Holokaust. ÜRO asutamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu. Iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine. Sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. Teise maailmasõja mõjud paikkonnas
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu *teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes; *arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda *selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos *analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel *selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos *arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda *teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust *iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja *toob näiteid *kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel. *nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi; *võrdleb eri perioode arutluse käigus; *toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne); *selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; *kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis.	Maailm pärast Teist maailmasõda Külm sõda. Külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid. Kriisid ja sõjad. Lään maailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng. Ida ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke.

*kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest *toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel *märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda *analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, *mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist *selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu *kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; *seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, Balti kett, laulev revolutsioon; *nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis. *selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega *märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju *analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, *mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga *toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; *teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel; *teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta; *analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.	
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes; *tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu *selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste eluolust Eestis Esimese maailmasõja lõpust tänapäevani;	NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. Kommunistliku süsteemi lagunemine, perestroika ja glasnost, Mihhail Gorbatsšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett. Põhiseadusliku korra taastamine.

*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta *teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes *analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.	Maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis. Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas.
*tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid. *võrdleb Narva kultuurilist ja majanduslikku arengut enne ja pärast Teist maailmasõda *analüüsib Teise maailmasõja sündmusi Narva ajaloo ja oskab neile hinnangut anda *tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu * selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste eluolust Eestis Esimese maailmasõja lõpust tänapäevani;	Narva uuemal ajal (1918-2000) Narva linna ajalugu läbi 20. sajandi ajalooliste sündmuste prisma. Esimese ja Teise maailmasõja, kommunismi, fašismi, autoritarismi ja demokraatia mõju.

Lisa 18. Ainekava Ühiskonnaõpetus

1. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I. kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete

süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

Ühiskonnaõpetuse tundides korraldatakse õppe-ekskursioone ettevõtetesse, erinevatesse osakondadesse ja asutustesse Eestis, Narvas, linnavolikokku ning organiseeritakse kohtumisi Narva Noorteparlamendi ja Narva Linnavolikogu liikmetega, mis aitavad paremini mõista, kuidas on korraldatud ühiskondlik ja poliitiline elu riigis ja linnas.

Ühiskonnaõpetuse ainet õpetatakse III astmes kooliprogrammi järgi 8. ja 9. klassis.

Lihtsustatud õppekava järgi käsitletakse ühiskonnaõpetuse teemasid III astmes ajaloona 9. klassis.

II kooliaste kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

6. ÕPITULEMUSED	6.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. *teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.	Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle

*teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. *mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; *toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. *teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.	põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.
*eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust *teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.	Allikad ja autoriõigused Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine
*teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, *saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja *otsib vajaduse korral abi. *teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.	Kultuur Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus; Eestis ja õpilase klassis, koolis ja kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm) sooline võrdõiguslikkus. pere ja suguvõsa, kogukond.
*tunneb tervise- ja turvariske, *oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, *kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. *oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. käitub teadliku tarbijana. *toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest. *koostab eelarve etteantud piirides; *kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid	Planeerimine ja tarbimine Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas.

III kooliaste kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine.
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.

14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.

15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.

16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

8. KLASSI ÕPITULEMUSED	8.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, * toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; *mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.	Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb. Riigi-, era- ja kodanikusektorite mõisted ja nendevaheline seos Riigi-, era- ja kodanikusektori tegevuse näited ning nende koostöö Üksikisikute võimalused osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris Ühiskonnasektorite roll ja spetsiifika ühiskonnas Ühiskondlikud teenused ja nende pakkumine erinevates sektorites Koostöö näited, mis toovad esile sektoriüleised projektid ja algatuse
*oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; *tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; *mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul; *märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; *toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; *hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse.	Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis Meedia ja teave Infokallutamise ja valeuudiste tuvastamine ning nende ohtude mõistmine Koostöö võimaluste leidmine ja olulisus erimeelsuste lahendamisel Diskrimineerimise juhtumite tuvastamine, analüüsimine ja lahenduste pakkumine Stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse mõisted ning nende mõju ühiskonnale Infoallikate kriitiline hindamine ja oma arvamuse kujundamine Võime leida asjakohast teavet oma seisukohtade toetamiseks
*loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; *toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; *teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; *analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel	Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist. Demokraatia ja õigusriik Demokraatliku ühiskonna peamised tunnused ning nende eristamine diktatuurist Demokraatia põhimõtete järgimise näited ja käitumisviisid Õigusriigi mõisted ja selle toimimise põhimõtted Isiklike võimaluste analüüs kooli ja kogukonna elus osalemiseks ning kohaliku omavalitsuse poliitika mõjutamiseks

9. KLASSI ÕPITULEMUSED	9.KLASSI ÕPPESISU
Õpilane: *analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; *toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; *teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.	Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna. Kodanikuühiskond ja demokraatia Kooli ja kogukonna elu mõjutamise võimaluste analüüs Käitumisviisid demokraatia põhimõtete järgimiseks Kodanikuühiskonna roll ja võimalused elu korraldamisel kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt
*kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; *teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; *teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; *järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.	Ärisektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, kuidas olla ise ettevõtlik, saada hakkama (töö)turu kontekstis ning olla rahatark. Majandussüsteemid ja nende toimimine Majandussüsteemide iseloomulikud tunnused Maksude roll ja vajadus ühiskonnas Otsesed ja kaudsed maksud Sotsiaalne ettevõtlus ja selle võimalused Autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtted
*analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; *selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; *teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; *toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; *teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.	Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada. Rahvusvahelised suhted ja koostöö Suur- ja väikeriikide, naaberriikide ning demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikused suhted Riikide koostöö rahvusvahelistes organisatsioonides ja näited sellest Euroopa Liidu liikmesriigid ning liikmesusest tulenevad kohustused Euroopa Liidu kodanike õigused ja võimalused ning seosed igapäevaeluga Eesti rahvusvaheline olukord ja rahvusvahelised suhted